

M E T J U B L E J K

A

N

A

O

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

Laguna

Naslov originala

Matthew Blake

ANNA O

Copyright © MJB Media Ltd 2024

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Užasava me ono nešto mračno
Što spava u meni*

Silvija Plat

1

BEN

Prosečno ljudsko biće provede trideset tri godine života u snu.“

Nagla se bliže, dovoljno da uhvatim dah skupocenog parfema. Obično je ovo trenutak kad saznam. „I ti se time baviš?“

„Da.“

„Doktor za spavanje?“

„Proučavam ljude koji počinu zločin dok spavaju.“ Imam „Dr“ ispred imena na vizitkarti. Doktor Benedikt Prins, *Ebi*, Harli strit. Ja sam ekspert za spavanje. Nigde ne tvrdim da sam doktor medicine.

Videla je da sam ozbiljan. „Kako je to uopšte moguće?“

„Zar se nikad ne pitaš šta sve možda radiš dok spavaš?“

Na ovom mestu većini bude neprijatno. Najveći broj zločina ima faktor distance. Uživamo u pričama o ljudima poput nas; ali i onima koji nisu poput nas. Međutim, san ne dozvoljava tu kvalifikaciju.

San je univerzalan, noć konstantna kao i dan.

„Kakve vrste zločina?“

Nije promenila temu. I dalje obraća pažnju. „Sve najgore.“

„Pa valjda se ljudi probude?“

„Ne ako mesečare. Znao sam pacijente koji bi zaključali vrata za sobom i odvezli se kolima dok još spavaju. Neki ljudi čak i ubiju.“

„Pa valjda bi se setili?“

„Po borama oko tvojih očiju pretpostavljam da si spavala pet i po sati prošle noći.“

Namrštila se. „Zar je tako očigledno?“

„Da li se sećaš ičega što se dogodilo tokom tih pet i po sati?“

Zastala je, naslonila bradu na desnu šaku. „Sanjala sam nešto.“

„Šta?“

„Ne sećam se.“

„Eto, o tome govorim.“

Oči su joj se najednom promenile. Gledala me je drugačije. Glas joj je postao glasniji, govor tela živahniji. „Čekaj, bio je onaj slučaj. Kako se ono zvao...“

Ovo je poslednja tačka. Malo izlazaka sa ženama stigne tako daleko. Dosadim im opisom svoga posla. Uplašim ih pričama o zločinima počinjenim u snu. Kad to ne deluje, ovo poslednje me uvek stigne.

Nijedna ne ostane kad shvate.

Nijedna.

„Ana O“, rekao sam. Otpio sam poslednji gutljaj vina – skupi merlo, tim veća šteta – i posegnuo za sakoom.

„Ti si onaj tip. Na slici. Psiholog.“

Bledo sam se osmehnuo. Pogledao na sat. „Da“, rekao sam. „Ja sam.“

Bila je to fotografija na naslovnim stranicama svih dnevnih novina pošto se dogodilo – ono brutalno krvoproliće. Fatalni trenutak posle kojeg više ništa nije moglo biti isto. Pre progonstva i pada. Lik s naočarima, razbarušenom kosom i blago profesorski obučen. Od tada sam napravio novog sebe. S bradom izgledam stariji; kosa mi je proseda. Naočari su mi kabastije, manje nalik škart rekvizitu iz produkcije *Harija Potera*. Ali ne mogu da promenim oči i lice.

Ja sam drugi čovek. Ja sam isti čovek.

Čekao sam pitanje jer me uvek to pitaju. To je misterija koja uprkos svemu i dalje istrajava. Zbog nje se dele porodice, bračni partneri, čak i prijatelji.

„Da li je kriva?“, upitala me je žena sa kojom sam izašao i koja to uskoro više neće biti. Sad za nju više nisam ništa do fantom, anegdota za božićne i novogodišnje praznike. „Kad je izbo-la nožem ono dvoje ljudi. Da li se zaista izvukla sa ubistvom?“

PRVI DEO

Godinu dana ranije

2

BEN

London

Zazvonio je mobilni telefon.

Toga se uvek setim.

To je bilo prvo, početak.

Bilo je kasno, mrak je već bio težak, ulivao se kao mastilo. Bio sam pospan, udobno smešten u fotelju, s poslužavnikom mlakog karija i polupraznom čašom jeftinog vina. Crnobeli film se nastavljao, treperio u uglu sobe. Te noći sam gledao *Strance u vozu*, moj omiljeni. Svi drugi izaberu *Psiho* ili *Vrtoglavicu* kao najdraže Hičkokovo delo. Ali greše. *Stranci u vozu* imaju onu scenu tenisa.

Prenuo sam se od vibracije telefona. Kapci su mi padali. Izbrisao sam masne ruke i pogledao ko zove: „BLUM, PROF. (Ebi)“. Povukao sam prstom po ekranu, pripremio se priglašujući neprijatno zevanje.

„Alo?“

„Bene, izvini što zovem u nedoba. Bojim se da ovo ne može da čeka.“

Zvučala je ozbiljno. I to me je, u mutnoj noći, uznemirilo. Profesorka Virdžinija Blum je obično sklona šali i usputnim

veselim primedbama. Često se može videti kako maršira Oksford stritom u kaftanu i na visokim potpeticama, ili za stolom u uglu u *Lengamu** sa ukrasnom staklenom bocom viskija i džepom punim stimulansa.

Čuo sam udaljene korake i glasove na vezi. Zvučalo je kao da je Blumova još u *Ebiju*. Pogledao sam na sat. Bilo je blizu ponoći.

„Nešto nije u redu?“

„Moglo bi se tako reći.“ Blumova se nakašljala, ropćući, pušajući. „Ovo je za tebe, bojim se. Novi zahtev, upravo pristigao. Pomalo osetljivo.“

Ja sam forenzički psiholog. Konsultuju me najvažnije agencije koje se bave kriminalom. Sve one – NCA, FBI i Interpol – imaju moj broj. „Da li taj zahtev ima ime?“

Ponovo zvuci iz pozadine. Blumova kao da je rasejana. „Dođi u *Ebi*, važi? Rečeno mi je da ništa ne objašnjavam preko telefona.“

Zvanično sam bio na odmoru od nedelju dana. Moj najnoviji članak za časopis bližio se roku. Imao sam još da uključim istorije bolesti tri pacijenta. Planirao sam da radim od kuće. Ipak, malo je slučajeva vezanih za poremećaje sna koji su pre više osetljivi za otvorenu telefonsku liniju. Bio sam ucenjen misterijom, baš kao što je Blumova i nameravala.

„Moraš nešto da mi daš.“

Čuo sam kako usisava vazduh s druge strane veze. Ćutala je, a onda glasno uzdahnula. „Možda mi nećeš biti zahvalan za ovo.“

Napolju je bilo kao na Severnom polu, prljavo nebo puno septembarske izmaglice od sitne kiše. Već sam počeo da se užasavam puta od Pimlika do Harli strita. Mogao sam da ostanem u blaženo toploj prednjoj sobi, sa svojim Hičkokom i još jednom čašom vina. Ali nisam tako natempiran.

Zato sam se i javio. Zato se uvek javim.

„Reč je o slučaju 'Ana O'“, rekla je Blumova, konačno. „Ima nešto što žele da vidimo.“

* Hotel u Londonu. (Prim. prev.)

3

BEN

Klinika za poremećaje sna *Ebi* zauzima mali ugao Harli strita, deo stare kočijašnice od lepo modelovanih edvardijanskih cigala i sa atmosferom potpune diskrecije. Posetioci često primećuju da je tiho kao u crkvi, u toj oazi iza Oksford strita, između larme Ridžents parka i Kavendiš skvera. Delovi zgrade izgledaju kao da je isklesana od portlandskog kamena. Klinka *Ebi* je u tom pogledu kraljevski impozantna, pogodna za markize s perikama i članove nižeg ranga kraljevske porodice. Odaje utisak svetilišta.

Noć – ili možda dan, nisam siguran, sa obzirom na to da je bila prošla ponoć – bila je još siva i ružna kad je taksi presekao kroz lokve i isporučio me na pust ulični ugao. Izašao sam na kišu i otresao vlagu sa svog neispravnog kišobrana. Taksi je prebrzo krenuo i isprskao mi nogavice otpozadi. Ponovo sam opsovao Blumovu jer me je pozvala.

Popeo sam se stepenicama i ukucao svoju šifru za ulaz, u tastaturu na kojoj su svi brojevi bili masni i opasni zbog kiše. Stara kuća sad ima četiri sprata, odavno preuređena u poslovni prostor, samo s malom srebrnom pločicom napolju, na kojoj piše *Klinika za poremećaje sna Ebi*. I telefonski broj, ali ne i

imejl-adresa. Sajt Klinike *Ebi* je sumnjivo bezličan, samo spisak kvalifikacija osoblja, bez ikakvih fotografija. Takav imidž je nameran kao i sve ovde. Mi smo službenici koji se vrzmaju iza pozornice, korisni da pojačamo scenu-dve. Zlatno pravilo svih doktora za glavu glasi: čuju nas, ali nas nikad ne vide.

Ništa se nije desilo. Izbrisao sam tastere rukavom i ponovo ukucao bezbednosnu šifru. Konačno se začulo poznato metalno škljocanje i vrata su se pomerila. Pitao sam se da li je Blumova pozvala još nekoga od mojih uvaženih kolega, specijalista za spavanje. Ali prijemna prostorija i čekaonica su još bile uglavnom neosvetljene i puste. Kao da sam došao u školu i video da sam jedini učenik u zornoj dvorani. Ima nečeg čudnog u tome kad vidiš radno mesto bez uobičajenog meteža.

„Profesorka?“

Pozvao sam je, ali zvuk je odjeknuo i zamro. Upalio sam svetlo na tavanici. Obasjalo je niz neutralnih i umirujućih boja. Upravo su bili postavili novi itison, još se prijatno ugibao pod nogama. Vazduh je bio neobično čist, pumpan kroz specijalne filtere ugrađene u zidove. Obično je tu i muzika. Zvuk obavija posetioce dok ih račun naglo ne vrati u stvarnost. *Ebi* poseduje zaborav kao u materici, daleko od larme spoljašnjeg sveta. Najzad, spavanje je primalno.

„Profesorka?“

I dalje ništa. Stavio sam kišobran pored čiviluka i iskobeljao se iz mokre jakne. Niz bezbednosnih monitora pored prijemnog pulta pokazivao je snimke kamera iza i ispred zgrade. To zahteva naša klijentela. Slavne ličnosti pre venčanja, članovi kraljevske porodice kojima preči skandal – svi oni prolaze kroz onaj elegantni ulaz, naduvenih lica kakva imaju ljudi lišeni sna. San je, kao hrana i voda, nešto bez čega ljudsko biće ne može da živi. *Ebi* je moderni hram gde se smiruju psihički demoni. Ljudi plaćaju nenormalno mnogo novca samo da bi utonuli u njihove krevete.

Pomerio sam miša i bezbednosni monitori su oživele. Prednji i zadnji ulaz tupo su treperili. Ostavio sam monitore uključene

i strpljivo čekao ispred lifta, suviše umoran da bih se penjao stepenicama. Pored lifta, na stočiću za kafu sa otiscima prstiju bili su razbacani časopisi pa sam uzeo primerak *Nju sajentista* i prelistavao ga dok čekam. Ponovo su nas pomenuli, u rubrici malih kratkih vesti. *Ebi* ima koristan sporedni posao konsultantske ustanove u slučajevima kriminala širom sveta i održava unosne ugovore s Metropolitien policijom i snagama reda i zakona. Sve to vodi profesorka Blum, koju su nekada davno u *Tajmsu* nazvali „vrhunskim britanskim guruom sna i spavanja“. Taj članak je i dalje u njenoj kancelariji, uramljen, na zidu.

Lift je dokloparao. Shvatio sam da poznajem svaki centimetar te zgrade. Pokušao sam da izračunam koliko sam noći izgubio zbog hirova Blumove. Previše, zaključio sam. Ali slučaj Ane O jeste drugačiji. Blumova me ne bi time mamila uzalud. Ana O je Sveti gral za sve eksperte iz oblasti spavanja. Otkad se dogodio, pre nešto više od četiri godine, ona je misterija koja ih je sve potukla.

Ne, Blumova nije toliko okrutna. Bar ne prema meni.

Stigao sam na poslednji sprat. To je takozvano upravno krilo. A u stvari je tek nešto više od ostave za metle. Prostorije samo za zaposlene, što objašnjava enterijer sličan Alkatrazu. Ima nas sedmoro koji ovde radimo puno radno vreme, uz još desetero članova pomoćnog osoblja – neurolozi, psihijatri, psiholozi, psihoterapeuti i fizioterapeuti – sprovodimo lečenje poremećaja sna u punom opsegu. Moja kancelarija je na kraju hodnika, jedna od malobrojnih čija brava funkcioniše. Kancelarija Blumove je prva i najveća, novija od svih drugih i okićena umetničkim delima u pozlaćenim ramovima, uz to i sa skrivenim frižiderom za piće.

Blumova me je čekala na vratima svoje kancelarije, uznemirena i blago namrštena. Griva prosede kose bila joj je ukroćena i potčinjena, šnala joj se pokrenula dok je zevala. U srednjim je šezdesetim godinama života, nekonvencionalno obučena, sa operskom debljinom skrivenom slojevima živih boja, umotana

u kanarinac-žuto i jagoda-crveno, gledala me je iza naočara s ramom poput onih koje nosi Henk Marvin. Uprkos rokerskim apetitima, retko je odavala utisak umora ili potrebe za snom. Blumova se hvalila sposobnošću da mnogo popije i bezdanim kapacitetom da pojede. Ona je poslednja od svoje generacije: dve boce uz ručak, povremena popodnevna dremka i stalni srednji prst prema svemu u vezi sa zdravljem. Počinila je neizrecivi greh za svoj pol budući energično nemajčinski tip. Gurman, kozer, duhovita. Živi život misleći. To je njen dar i njeno prokletstvo.

Video sam još jednu priliku iza nje. On je, za razliku od nje, bio nalik lasici sa uštogljenim advokatskim držanjem. Stranac. Zainteresovao sam se.

„Pravi odbor za doček“, rekao sam, osećajući kako mi se mokra desna nogavica pripija uz nogu. „Mogu li vas zamoliti da mi kažete šta se dešava?“

Ušao sam u kancelariju Blumove. Čovek-lasica je ustao. Izbliža je izgledao impozantnije. Besprekorno očešljan. U pedesetim godinama života, nagađao sam, s kljunastim nosom i zaliskom. Fascikla na stolu pored njegove stolice imala je grb: „Ministarstvo pravosuđa“. Počeli su da mi se znoje dlanovi. Dakle, Blumova je bila ozbiljna. Ministarski nivo je iznad snaga reda i zakona, čak iznad Nacionalne agencije za kriminal.

„Izvini“, rekla je Blumova, „ali ovo nije moglo da čeka. Ovo je doktor Benedikt Prins, a ovo je Stiven Doneli, zamenikavnog direktora Ministarstva pravosuđa.“

Doneli je pružio ruku i mlitavo se rukovao sa mnom. Gledao me je u oči i blago rekao: „Pre nego što počnemo, doktore Prinse, bojim se da moramo da pređemo nekoliko pravila kuće.“

Sakrio sam iznenađenje. „O, zar?“

Govorio je kao da je prehladen, šmrktao posle svake rečenice. „Da. Na kraju ćete potpisati nekoliko formulara ako nemate ništa protiv.“

„U kojima piše?“

„Prvo, da se ovaj sastanak večeras nikad nije dogodio. Drugo, da me nikad niste sreli. Treće, da ono što ćete saznati nikad neće izaći iz ove zgrade, štaviše iz ove prostorije. Ako vas neko bude pitao, došli ste u kancelariju po neke kartone pacijenata pre nego što se vratite kući. Je li to jasno?“

Poželeo sam da se osmehnem, ali video sam da se ne šali. „Šta je ovo?“

„Da li to znači da pristajete na uslove?“

„Imam li drugog izbora?“

„Zapravo ne.“ Doneli je pokazao ka praznoj stolici. „Sedite, molim vas.“

4

BEN

Blumova je zatvorila vrata i nije ni pokušala da podmaže situaciju ponudom da nas nečim posluži. Sve je bilo striktno poslovno. Umesto toga, spustila se na udobnu kožnu stolicu za pisacim stolom. Onda je, konačno, klimnula glavom i dala znak Doneliju da počne.

On je imao osmeh dželata. „Neću vredati vašu inteligenciju, doktore Prinse. Znam da ste već upoznati sa slučajem Ane O i dva ubistva koja su se dogodila u Oksfordširu avgusta dve hiljade devetnaeste, zar ne? Zato sam tražio da vas vidim.“

Zurio sam u Donelija i pitao se koliko visoko dosežu njegova ovlašćenja. Iznad njega je pravni direktor, njegov šef, a onda stalni sekretar Ministarstva pravosuđa, pa sekretar pravosuđa i konačno premijer. Zašto bi neko na tako visokom položaju želeo da se sastane sa mnom posle ponoći u *Ebiju*, sa instrukcijama koje se ne smeju pominjati preko telefona? Šta može biti toliko važno?

Malo ima ljudi koji ne znaju za slučaj Ane O. Emitovane su serije podkasta, emisije na *Netfliksu*, objavljeno je bezbroj autorskih članaka, kao i knjiga bestselera i radova u opskurnim akademskim časopisima, od kojih sam nekoliko i sam napisao.

„Naravno.“

Doneli je klimnuo glavom. „Jedan vaš naučni rad nedavno je privukao pažnju nekih... pa, recimo nekih veoma važnih ljudi.“ Posegao je za svojom malom kožnom aktovkom i izvadio iz nje tanku fasciklu. Pročitao je sa naslovne strane: „Sindrom rezignacije i kriminalni um: u traganju za novim dijagnostičkim modelom.“ *Žurnal moderne forenzičke psihologije*. To je vaš poslednji rad na tu temu, jesam li u pravu?“

Okrznuo sam pogledom Blumovu. Ali ona mi se samo hladno nasmešila. „Da.“

„Izgledate iznenađeno?“

„I jesam. Taj članak još nije prošao stručnu recenziju. Svako ga nisam objavio. Tek sam ga predao urednici pre tri nedelje.“

Doneli me je sažaljivo pogledao, kao da je nenaviknut na takvu naivnost. „Neki naši kontakti nam povremeno pomažu tako što nam skrenu pažnju na nešto potencijalno zanimljivo. Uveravam vas da je vaš rad na psihosomatskim poremećajima već privukao poprilično pratilaca u Vajtholu.“

Osetio sam se uprljano i bio fasciniran u isto vreme. Pred očima mi se ukazao imejl kako odlazi iz mog inboksa i nestaje. Članak je bio pripojen poruci kao *Vordov* dokument. Da li ga je urednica prosledila dalje, pitao sam se, ili ovi ljudi neprekidno nadziru? I hoću li to ikada saznati?

Doneli je ponovo spustio pogled na tanku fasciklu. „Vaš članak se opširno bavi najviše slučajem Ane O, baš kao i vaša poslednja knjiga. S tim što ovaj članak predlaže potencijalan lek, dok u knjizi toga nema. Recite mi, molim vas: zašto se bavite baš njenim slučajem?“

Zavalio sam se na naslon stolice i gnevno pogledao u Blumovu. Ovo je nameštaljka. Nije bilo upozorenja, nije bilo vremena da se pripremim. Pitao sam se koliko da otkrijem. „To je bila najviše ideja urednice“, odgovorio sam. „Smatrala je da će članak time privući više pažnje. Možda čak i velikih novina.

Nada se da bi akademski časopis tako mogao doživeti sličan uspeh. Složio sam se s tim.“

„Dakle, detaljno ste izučavali slučaj Ane O?“

Nije bilo načina da izbegnem istinu. Rekao sam: „Moja supruga je bila prvi policajac na mestu zločina tada, dve hiljade devetnaeste. Radila je u Jedinici za ozbiljne zločine i organizovani kriminal Doline Temze. To je bio njen prvi slučaj na funkciji višeg izvršnog oficira. Mada pretpostavljam da to već znate.“

Doneli je rekao samo: „Da.“

„Ana O je deo naše porodice gotovo isto toliko dugo kao i naša kći.“ Ogradio sam se, kao što uvek moram: „Ali moram pojasniti da moja supruga nikad nije odala nijednu povlašćenu informaciju. Kombinovao sam javno dostupne izvore i druge, manje kontroverzne primere sindroma rezignacije širom sveta. Tako sam napisao i knjigu i članak.“

„Uglavnom iznenadno izbijanje slučajeva u Švedskoj, koliko se sećam.“

„Uz još jednu grupu slučajeva u Kazahstanu. Dva mala nekadašnja sovjetska rudnika i seoska gradića po imenu...“

„Krasnogorsk i Kalači. Da, da, upoznati smo sa tim.“

U meni se javilo nestrpljenje. Umorio sam se od tog bezličnog čoveka i njegovih sažetih odgovora. „Ne bih da budem nepristojan, ali zašto bi knjiga popularne psihologije i opskurni naučni rad zanimali Ministarstvo pravde?“

Doneli se opet nasmešio, isto onako okrutno i hitro kao i ranije. „U članku tvrdite da ste razvili novu dijagnostičku metodu da pomognete pacijentima i probudite ih iz sindroma rezignacije. Je li to tačno?“

Bilo je očigledno da je pročitao rad ili bar njegov sažetak. Znao je da nije tako. Što je značilo da me testira. „Nije.“

Doneli je odglumio iznenađenje. „Nije?“

„Moj članak postavlja novi okvir za razumevanje psihosomatskih uslova, naročito onih koji su povezani s poremećajima sna, uključujući i fenomen zločina u snu. Zanima me da li su

mesečari tehnički svesni svojih postupaka kad počine zločin. Kao, na primer, ubistvo. Isto se odnosi i na pacijente koji boluju od sindroma rezignacije. Da li je iko od nas svestan onoga što radi dok spava? Možemo li biti pravno odgovorni za zločin? Gde se završava svest a počinje san?“

„Kontroverzna tema.“

To je bio odgovor na moje sledeće pitanje. Već je video blogove i naloge na društvenim mrežama koji su me napadali. Naravno da je video. Otkad je moja knjiga dospela u knjižare, postao sam meta za trolove iz svih krajeva sveta.

„Neki ljudi su i dalje u praistoriji podela između neurološke bolesti i takozvane 'funkcionalne' bolesti“, kazao sam. „Misle da nešto nije stvarno zato što se dešava u psihi. U svom radu se trudim da promenim tu percepciju. Neki ljudi imaju s tim problema.“

„Znači li to da možete pomoći pacijentima sa sindromom rezignacije da se probude?“

Iznenadilo me je tako direktno pitanje. „Pa... zavisi.“

Doneli me je prodorno pogledao, zagledao mi se onim sitnim očima u dušu. „Od čega tačno?“

Promeškoljio sam se, uzvrteo, pa se pribrao. Čeznuo sam za malo vode.

„Najviše od toga koliko dugo pacijent spava.“, odgovorio sam. „Od toga kakvi su, pre svega, spoljašnji faktori prouzrokovali bolest. Moja knjiga je popularna verzija toga za masovno tržište. Moj članak se ozbiljno, naučno bavi time, postavlja nove teorije i proučava trenutno dostupne podatke. Ali nije čudotvorni lek.“

„Na primer za Anu O.“

„Četiri godine su ekstremno dug period za sindrom rezignacije. Moje izučavanje se uglavnom usredsredilo na slučajeve u okviru od dve godine.“

„Dakle, to je i dalje čisto teorijski?“

„Trenutno da.“